

Polaska, Joanna

**Konserwacja obrazu Najświętsza Maria
Panna Królowa Rodzin z kościoła
parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny
Królowej Rodzin w Białymstoku**

"Biuletyn Konserwatorski Województwa
Podlaskiego", 25, 2019, s. 189-200

Zdigitalizowano w ramach projektu pn. Budowa platformy "Podlaskie Czasopisma Regionalne", dofinansowanego z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (umowa SONB/SP/465121/2020).

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Udostępniono do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JOANNA POLASKA
konserwator dzieł sztuki, Warszawa

Konserwacja obrazu *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* z kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku

HISTORIA OBRAZU

Obraz *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* został przekazany w 1997 r. parafii rzymskokatolickiej pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku przez Michalinę Struczyńską, pracownika naukowego Sekcji Historii Sztuki Wydziału Humanistycznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

Dnia 15 sierpnia 1998 r. obraz został poświęcony przez metropolitę białostockiego abpa Stanisława Szymeckiego. Zapewne przed poświęceniem założono pozłacane korony, wykonane przez artystę plastyka Wojciecha Lachowicza według projektu M. Struczyńskiej, i oprawiono w drewnianą, pozłacaną ramę. Rama pochodzi z pracowni stolarskiej Szymona Apanowicza. Obecnie obraz jest

1. Obraz *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* z kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku. Stan przed konserwacją.

Fot. R. Stasiuk

The Blessed Virgin Mary, Queen of Families from the parish church in Białystok. State prior to conservation.

Photo: R. Stasiuk

2-3. Fragment obrazu *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* z kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku. Stan przed konserwacją. Fot. M. Niećko

Fragment of *The Blessed Virgin Mary, Queen of Families* from the parish church in Białystok. State prior to conservation. Photo: M. Niećko

4. Fragment dolnej partii obrazu (strona lewa) *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* z kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku. Stan przed konserwacją. Fot. R. Stasiuk

Fragment of the lower part (left side) of *The Blessed Virgin Mary, Queen of Families* from the parish church in Białystok. State prior to conservation. Photo: R. Stasiuk

umieszczony w prezbiterium kościoła pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku¹.

Obraz *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* odnaleziono w bardzo złym stanie w latach sześćdziesiątych XX w. w jednym z kościołów w nieustalonej miejscowości na terenie południowo-wschodniej Polski. W 1967 r. trafił pod opiekę M. Struczyńskiej, pracownika naukowego Sekcji Historii Sztuki KUL, która wykonała konserwację obrazu.

Niestety, ani w archiwach parafii, ani w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Białymstoku nie ma dokumentacji konserwatorskiej z przebiegu tych prac. Według informacji ks. proboszcza Jana Hołodoka, którą otrzymał od M. Struczyńskiej, obraz został do niej przyniesiony przez nieznanego mężczyznę. Nie jest znana wcześniejsza historia obrazu. Pomimo starań nie udało się dotrzeć do M. Struczyńskiej, która mogłaby udzielić więcej informacji o historii obrazu, jego stanie zachowania i przeprowadzonej konserwacji.

IKONOGRAFIA OBRAZU *NAJŚWIĘTSZA MARIA PANNA KRÓLOWA RODZIN*

Obraz *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* o wym. 153 × 94,7 cm z parafii pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku przedstawia Matkę Boską z Dzieciątkiem Jezus na rękach. Przedstawienie jest wzorowane na

ikonie *Salus Populi Romani* (*Ocalenie Ludu Rzymskiego*) z bazyliki Santa Maria Maggiore w Rzymie.

W ciągu wieków przedstawienie *Salus Populi Romani* zaczęto nazywać Matką Boską Śnieżną. Jest to związane z legendą powstania bazyliki pw. Matki Bożej Większej (Basilica Santa Maria Maggiore), w której znajduje się cudowny obraz.

Nazwa „Matka Boska Śnieżna” ma związek ze zdarzeniem, w którym Najświętsza Maryja Panna ukazała się patrycjuszowi Janowi i papieżowi Liberiuszowi. Objawiona Matka Boża miała powiedzieć patrycjuszowi Janowi, że zostanie ojcem długo oczekiwanego dziecka, ale w zamian ma on ufundować świątynię. Znakiem miejsca na budowę świątyni miał być opad śniegu. Według przekazów w upalny letni dzień 5 sierpnia 352 r. na rzymskie wzgórze Eskwilin spadł śnieg. Dla upamiętnienia tego wydarzenia Jan z żoną wybudowali tam świątynię, którą wtedy nazwano bazyliką Liberiusza. Około 100 lat później papież Sykstus III rozbudował bazylikę i zmienił jej nazwę na Santa Maria Maggiore. Z czasem, w związku z wydarzeniami z roku 352, wizerunek *Salus Populi Romani* nazwano Matką Bożą Śnieżną.

Pochodzenie *Salus Populi Romani* nie zostało do końca wyjaśnione i ciągle jest przedmiotem zainteresowania historyków sztuki. Jedni twierdzą, że wizerunek pochodzi z XII–XIII w., inni, że namalowany został w VIII w. Istnieje również teoria, że autorem obrazu jest św. Łukasz Ewangelista.

Wizerunek Matki Bożej Ocalenia Ludu Rzymskiego uznawany jest przez specjalistów za rodzaj ikonograficznego typu Hodegetrii, czyli „Tej, która zna drogę”. Słowo *Hodegetria* pochodzi od nazwy klasztoru Hodegon w Konstantynopolu, gdzie przez wieki miał znajdować się cudowny wizerunek Madonny². Obraz przedstawia Matkę Boską w półpostaci, która trzyma na lewym ramieniu błogosławiące Dzieciątko Jezus. W lewej ręce Jezus trzyma zamkniętą księgę, a prawą rękę unosi z wyprostowanymi dwoma palcami. Dłonie Maryi są ułożone na kolanach Dzieciątka Jezus, w prawej trzyma ona chustę.

W XV w. Matka Boża Ocalenie Ludu Rzymskiego była otoczona wielką czcią rzymian i uznawana za cudowny wizerunek. Wiele razy spieszyła z pomocą w trudnych sytuacjach. Za jej wstawiennictwem spływało na wiernych wiele łask. Najbardziej czci się jej wizerunek w Rzymie, gdzie był obnoszony w procesjach w czasie klęsk. Święty Franciszek Borgia (1510–1572), trzeci przełożony generalny zakonu jezuickiego, był pierwszym, który wystąpił do papieża z prośbą o zgodę na umieszczanie kopii wizerunku w pokojach domów jezuickich. Dzięki tym zakonnikom kult Matki Bożej *Salus Populi Romani* rozszerzył się na cały świat³.

W Polsce od XV w. rozpowszechnił się kult Matki Boskiej Śnieżnej, a jej wizerunki przywożone z Rzymu były wzorem do wykonywania wielu kopii i replik. Na terenie Polski do dziś znajduje się kilkadziesiąt sanktuariów pod jej wezwaniem. Dzieje kultu Matki Bożej Śnieżnej specjalnie mocno wiążą się ze wschodnimi terenami Rzeczypospolitej, gdzie wojny, a w tym walki z islamskimi Turkami i Tatarami, pojawiały się nadzwyczaj często. Działające tam zakony (szczególnie dominikanie i bernardyni) organizowały miejsca pielgrzymkowe, aby ludność tych terenów mogła modlić się o zwycięstwo w walkach obronnych oraz odwrócenie społecznych, rodzinnych i osobistych nieszczęść⁴.

Kościół katolicki obchodzi święto Matki Boskiej Śnieżnej 5 lipca, w dniu, kiedy na Eskwilin spadł śnieg.

Omawiane przedstawienie *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* z Białegostoku zostało namalowane w typie ikonograficznym rzymskiego pierwowzoru. Matka Boska przedstawiona jest w ujęciu frontalnym w trzech czwartych wysokości postaci. Prawa ręka Dzieciątka Jezus jest uniesiona w geście błogosławieństwa, a lewą przytula ono do boku księgę Ewangelii. Jezus jest ubrany w białą-szarą tunikę, a biodra i nogi okrywa drapowany ugrowy himation, spod którego widoczne są palce lewej stopy. Jego głowa okolona jest krótkimi włosami. Dłonie Matki Bożej skrzyżowane na wysokości nóg Jezusa. Prawa widoczna spod poły płaszczka, w wąskim rękawie, z opuszczonymi palcami, lewa ściska białą-szarą pofałdowaną chustę.

Matka Boska jest przedstawiona w sukni koloru ugrowego z odcieniem czerwieni, wykończoną przy szyi taśmą z ornamentem kwiatowym. Na ramionach ma płaszcz w odcieniach niebieskich, który osłania głowę. Na płaszczu nad czołem krzyżyk, a na prawym ramieniu sześcioramienna gwiazdka. Tło obrazu ciemno-ugrowe, rozjaśnione przy głowach postaci, gdzie tworzą się koliste pełne nimby. Po bokach postaci szerokie pasma obłoków. Na głowach Marii i Jezusa przymocowane drewniane, połączone korony, jak podano wcześniej – wykonane w 1998 r. Oprawę obrazu stanowi profilowana połączona rama, również z 1998 r.

Według informacji zawartej w decyzji o wpisie do rejestru zabytków⁵ obraz pochodzi z pierwszej połowy XVI w. i został namalowany w stylu renesansowo-barokowym szkoły włoskiej. Do jego namalowania użyto pigmentów stosowanych w XVI w. we Włoszech.

Z badań laboratoryjnych przeprowadzonych w Zakładzie Badań Specjalistycznych i Technik Dokumentacyjnych ASP w Warszawie w 2017 i 2018 r. nie można jednoznacznie określić czasu powstania obrazu⁶. Obraz mógł zostać namalowany w XVI w., przypuszczalnie we Włoszech, i przywieziony do Polski. Mógł też powstać w XVII w., a nawet później. Trzeba też brać pod uwagę możliwość namalowania go w Polsce, gdzie od XV w. rozpowszechniły się wizerunki Matki Boskiej Śnieżnej. Wiadomo, że obraz został odnaleziony w południowo-wschodniej Polsce w nieznaney miejscowości.

HISTORIA KONSERWACJI

W przeszłości obraz był poddawany kilku zabiegom konserwatorskim i restauratorskim. Wiadomo, że w latach sześćdziesiątych XX w. został poddany zabiegom konserwatorskim. Prawdopodobnie wtedy został zdublowany na masę woskowo-żywiczną. Do dublażu użyto płótna lnianego o splocie prostym. Masa dublażowa, woskowo-żywiczna, była dość gruba i krucha. Podczas prac konserwatorskich zauważono kity wychodzące poza granice ubytków, które zakrywały fragmenty oryginału.

Kity pochodziły z różnych okresów prac konserwatorskich, były różnej twardości i w różnych odcieniach bieli. Warstwa malarska w wielu miejscach została przemalowana, tworząc grubą powierzchnię farby na nierównych kitach.

5. Dłonie Matki Boskiej z obrazu *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* z kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku. Stan w trakcie czyszczenia warstwy malarskiej i usuwania starych, miejscami zachodzącymi na oryginał kitów. Fot. M. Niecko

Hands of the Madonna from *The Blessed Virgin Mary, Queen of Families* from the parish church in Białystok. State in the course of cleaning the paint stratum and the removal of old putties in places overlapping the original. Photo: M. Niecko

6. Fragment dolnej partii obrazu *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* z kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku. Stan przed konserwacją. Fot. M. Niecko

Fragment of the lower part of *The Blessed Virgin Mary, Queen of Families* from the parish church in Białystok. State prior to conservation. Photo: M. Niecko

7. Fragment tła obrazu *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* z kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku. Stan w trakcie usuwania ugrówych przemalowań. Fot. M. Niecko

Fragment of the background of *The Blessed Virgin Mary, Queen of Families* from the parish church in Białystok. State in the course of the removal of ochre overpainting. Photo: M. Niecko

8. Fragment tła obrazu *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* z kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku. Widoczna gruba warstwa przemalowań.

Fot. M. Niećko

Fragment of the background of *The Blessed Virgin Mary, Queen of Families* from the parish church in Białystok.

Visible thick layer of overpainting.

Photo: M. Niećko

Nie wiadomo, z jakiego okresu pochodzą przemycia warstwy malarskiej i przemalowania. Brakuje danych o wcześniejszych zabiegach konserwatorskich.

Prawdopodobnie obraz mógł być też poddawany zabiegom konserwatorskim przed 15 sierpnia 1998 r., czyli przed jego ukoronowaniem i poświęceniem. Wtedy zostały zamontowane pozłacane drewniane korony, które wykonał wymieniony wcześniej W. Lachowicz z Krakowa. Jego sygnatura znajduje się na odwrocie jednej z koron.

Pewnie z tego czasu pochodzi krosno malarskie wykonane z drewna sosnowego bejcowanego. Krosno jest prawidłowe z fazą i klinami z trzema poziomymi poprzeczkami. Górna poprzeczka została dodana w celu zamontowania na niej koron.

9. Odwrocie korony Matki Boskiej z obrazu *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* z kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku. Widoczna sygnatura autora. Fot. M. Niećko

Reverse of the crown of the Madonna from *The Blessed Virgin Mary, Queen of Families* from the parish church in Białystok. Visible signature of the

author. Photo: M. Niećko

TECHNIKA I TECHNOLOGIA WYKONANIA OBRAZU

Obraz Najświętszej Mari Panny Królowej Rodzin został namalowany na płótnie lnianym o splocie prostym, zszytym ręcznie z trzech kawałków. Warstwa malarska została wykonana farbami o spoiwie olejnym, a płótno prawdopodobnie przeklejono klejem glutynowym i zagruntowano gruntem kredowym. Nie wiadomo, w jaki sposób artysta przeniósł rysunek kompozycji na zaprawę. Zdjęcia w podczerwieni nie ujawniły szkicu do obrazu⁷.

Z badań wynika⁸, że do namalowania płaszcza Matki Bożej użyto smalty z dodatkiem bieli ołowiowej i czerni roślinnej. Smalta jest najstarszym pigmentem kobaltowym, którego różne odmiany znane były już w starożytności. W Europie znana jest najprawdopodobniej od XV w. i była wyrabiana we Włoszech, w weneckich manufakturach szkła. W XVI w. szklarze czescy nauczyli się od weneckich wyrobu tego pigmentu. W XVII w. jest już powszechnie stosowana w malarstwie, a schodzi z palety w XIX w.⁹; smalty z dodatkiem bieli ołowiowej użyto również do wykonania niebieskiej chusty na głowie Matki Bożej.

Sukienkę Dzieciątka wykonano, używając bieli ołowiowej z dodatkiem niewielkiej ilości czerni roślinnej. Biel ołowiowa jest najstarszym pigmentem otrzymywanym sztucznie. Do połowy XIX w. była najczęściej stosowana w malarstwie sztalugowym.

Do namalowania karnacji dłoni Dzieciątka użyto cynobru, czerni roślinnej, kredy i bieli ołowiowej. Z opisu badań wynika, że może to być cynober naturalny.

Cynober naturalny występuje jako minerał. Był stosowany już w starożytnych Chinach ok. 2000 r. p.n.e. i w starożytnym Egipcie. W Cesarstwie Rzymskim wydobywano cynober w kopalniach koło miejscowości Almaden. Przez dawnych malarzy był często używany w mieszaninie z bielą ołowiową, gdyż nie powodował jej ciemnienia. Przypuszcza się, że do XVI w. do malowania używano naturalnego cynobru. Od 1785 r. w Słowenii trwa fabryczna produkcja tego pigmentu.

Kolorystyka obrazu utrzymana jest w ciepłej tonacji ugrów, brązów, bieli z odcieniem szarości. Szata Matki Bożej w kolorze ciemnoniebieskim. Farby na karnacjach i sukience Dzieciątka kładzione są dość grubo, z widocznymi pociągnięciami pędzla. Dotyczy to głównie miejsc malowanych z bielą. Trudno określić sposób malowania niebieskiej szaty Matki Bożej, ponieważ pierwotna warstwa malarska została mocno zniszczona. Tło charakteryzuje się łagodnym przejściem od partii ciemnych do jasnych, co daje wrażenie miękkości. Prawdopodobnie nie zachowały się laserunki, którymi mogła być pokryta warstwa malarska. Obserwując różne fragmenty obrazu, a zwłaszcza karnacje, można stwierdzić, że artysta znał dobrze swój warsztat i znakomicie oddał duchowość, którą widać w twarzach Matki Bożej i Dzieciątka.

STAN ZACHOWANIA OBRAZU PRZED KONSERWACJĄ I PRZEBIEG PRAC KONSERWATORSKICH W LATACH 2017–2018

Obraz w różnych okresach był poddawany zabiegom konserwatorskim. Kiedy przywoziłam go do pracowni, jego powierzchnia była pofalowana i nierówna, a warstwa malarska pokryta kilkoma warstwami werniksu. Były one prawdo-

10. Obraz Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin z kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku. Fotografia w świetle odbitym – reflektografia. Stan przed konserwacją. Fot. R. Stasiuk
The Blessed Virgin Mary, Queen of Families from the parish church in Białystok. Photograph in reflected light – reflectography. State prior to conservation. Photo: R. Stasiuk

11. Obraz Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin z kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku. Fotografia w świetle UV. Widoczna warstwa werniksu na całej powierzchni obrazu i stare retusze warstwy malarskiej. Stan przed konserwacją. Fot. R. Stasiuk
The Blessed Virgin Mary, Queen of Families from the parish church in Białystok. Photograph in UV light. Visible layer of varnish on the entire surface of the painting and old retouching of the paint stratum. State prior to conservation. Photo: R. Stasiuk

podobnie położone w różnym czasie i powodowały, że niektóre partie były mocno błyszczące, a inne matowe.

Przed przystąpieniem do prac konserwatorskich w 2017 r. zostały wykonane prace badawcze, między innymi zdjęcia w promieniach UV i podczerwieni.

Uwidocznily one warstwę werniksu położonego na całej powierzchni oraz stare retusze. Zdjęcia rentgenowskie nie pokazały zmiany kompozycji.

Kiedy zostały zrobione odkrywki warstwy malarskiej, okazało się, zgodnie z wynikami badań fotografii specjalistycznej, że pod grubym werniksem znajdują się stare retusze. Można było zaobserwować również duży zakres nierównych kitów, przemalowań miejscami położonych na oryginalnej warstwie malarskiej. Do-

12. Fragment postaci Dzieciątka z obrazu *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* z kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku. Fotografia rentgenowska. Stan przed konserwacją. Fot. R. Stasiuk

Fragment of the figure of the Child from *The Blessed Virgin Mary, Queen of Families* from the parish church in Białystok. X-ray photograph. State prior to conservation. Photo: R. Stasiuk

13. Fragment twarzy Matki Boskiej z obrazu *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* z kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku. Fotografia rentgenowska. Stan przed konserwacją. Fot. R. Stasiuk

Fragment of the face of the Madonna from *The Blessed Virgin Mary, Queen of Families* from the parish church in Białystok. X-ray photograph. State prior to conservation. Photo: R. Stasiuk

tyczyło to głównie tła i niebieskiej szaty Matki Bożej. Natomiast partie karnacji malowane z bielą ołowiową zachowały się dość dobrze w stosunku do pozostałych części obrazu. Na twarzach i dłoniach pozostały też uzupełnienia warstwy gruntu prawdopodobnie pochodzące z wcześniejszych konserwacji niż ostatnia z 1998 r. Podobrazie naciągnięte było na drewniane, bejcowane krosno z klinami z jedną pionową poprzeczką i trzema poziomymi. Na głowach postaci umieszczone złote drewniane korony.

Zabiegi konserwatorskie rozpoczęto od zdemontowania złożonych koron, a następnie obraz zdjęto z krosna i oczyszczono z kurzu. Sprawdzone na fragmencie lica odporność warstwy malarskiej na temperaturę, wrażliwość płótna na wodę i wpływ użycia podstawowych rozpuszczalników. Z odwrocia obrazu usunięto stare płótno dublażowe i masę dublażową. Dzięki temu zabiegowi płótno się wyprostowało. Pierwotne płótno obrazu było mocno przesycone grubą i kruchą masą woskową, a jego struktura była bardzo słaba. Można przypuszczać, że mogły to być dwie masy dublażowe, które zawierały kalafonię i pochodziły z różnych konserwacji. Dlatego zdecydowano, by nie poddawać płótna zabiegowi całkowitej ekstrakcji masy woskowej, co wiązałoby się z użyciem dużej ilości rozpuszczalnika. Mogło to bardzo osłabić i tak już delikatne płótno. Ale zabieg tak wykonano, że starej masy woskowej pozostało niewiele.

14. Fragment środkowej partii obrazu *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* z kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku. Stan w trakcie usuwania żółtłkiego werniksu, starych retuszy i przemalowań. Fot. M. Niećko

Fragment of the central part of *The Blessed Virgin Mary, Queen of Families* from the parish church in Białystok. State in the course of the removal of yellowed varnish, old retouching, and repainting. Photo: M. Niećko

Ważnym problemem konserwatorskim było odsłonięcie w jak największym stopniu pierwotnej warstwy malarskiej. Był to zabieg wieloetapowy, polegający na stopniowym ścienianiu werniksu, starych retuszy i przemalowań.

Do tego celu użyto alkoholu i izopropanolu. Kolejne etapy oczyszczania warstwy malarskiej odsłaniały duży zakres jej zniszczeń. Największe uszkodzenia były na niebieskim płaszczu Matki Bożej i w tle. Te partie obrazu były mocno przemyte i trudno było odczytać szczegóły kompozycji. Najlepiej zachowały się karnacje i szaty Dzieciątka Jezus. Dodatkowo w wielu miejscach uwidoczniły się rozległe twarde kity, często zasłaniające pierwotną warstwę malarską, które w większości zostały usunięte. Zdecydowano się pozostawić niektóre stare, dobrze trzymające się kity założone w granicach ubytków.

Po wykonaniu reperacji płótna podobrazia na stole niskociśnieniowym przeprowadzono zabieg dublowania na masę woskowo-żywiczną firmy Lascaux. Ubytki gruntu zakitowano kitem Modostuc produkcji włoskiej. Obraz nabito na to samo krosno, na którym znajdował się przed obecną konserwacją, a retusze w obrębie ubytków wykonano farbami olejno-żywicznymi. Mocno przemyte partie obrazu scalono kolorystycznie, bardzo delikatnie, tak aby można było odczytać ich kompozycję¹⁰.

15. Fragment górnej partii obrazu *Najświętsza Maria Panna Królowa Rodzin* z kościoła parafialnego pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Rodzin w Białymstoku. Stan w trakcie usuwania żółtego werniksu, starych retuszy i przemalowań. Fot. M. Niecko

Fragment of the upper part of *The Blessed Virgin Mary, Queen of Families* from the parish church in Białystok. State in the course of the removal of yellowed varnish, old retouching, and repainting.
Photo: M. Niecko

Korony pozłożono 24-karatowym złotem w płatkach na poler i mat. Choć są wykonane współcześnie, ponowne zostały zamontowane, ponieważ ukoronowanie obrazu było ważnym wydarzeniem dla parafii i jest elementem historii obrazu.

Prace konserwatorskie znacząco wpłynęły na odbiór estetyczny obrazu. Usunięcie starych werniksów, przemalowań i retuszy uczyniło kolorystykę obrazu i szczegóły kompozycji. Została również wyprostowana powierzchnia płótna podobrazia. Dodatkowo wykonano złocenie koron.

Dnia 31 marca 2019 r. po zakończeniu prac konserwatorskich odbyła się uroczystość powrotu obrazu do kościoła¹¹. Msza święta pod przewodnictwem proboszcza parafii ks. J. Hołodoka zgromadziła wiernych i zaproszonych gości. W uroczystościach wzięła udział prof. Małgorzata Dajnowicz, podlaski wojewódzki konserwator zabytków w Białymstoku.

PRZYPISY

¹ Informacje pochodzą z Decyzji w sprawie wpisania zabytków ruchomych do rejestru zabytków, Białystok, 30 XII 2011 r., nr rejestru zabytków B-251.

- ² *Matka Boska Śnieżna – Madonna della Neve – Salus Populi Romani*, wpis na forum „Droga Ikony”, <http://forum.drogaikony.org.pl/viewtopic.php?f=2&t=371> [dostęp: 21 X 2019].
- ³ Tamże.
- ⁴ Tamże; ks. Stanisław Hołodok, *Matka Boska Śnieżna*, https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAL/w_sluzbie_08_2010_sniezna.html [dostęp: 21 X 2019].
- ⁵ Decyzja w sprawie wpisania zabytków ruchomych do rejestru zabytków, Białystok, 30 XII 2011 r., nr rejestru zabytków B-251. Decyzja RR-IM-J/4011-25/10.
- ⁶ J. Polaska, *Opracowanie wyników badań obrazu Matki Bożej Królowej Rodzin z kościoła rzymskokatolickiego pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Rodzin w Białymstoku*, 2017, dostępne w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Białymstoku.
- ⁷ Zdjęcia fotografii specjalistycznej znajdują się w *Opracowaniu wyników badań obrazu Matki Bożej Królowej Rodzin... Autorem fotografii specjalistycznej jest mistrz fot. Roman Stasiuk – Pracownia Fotografii Dokumentacyjnej Wydziału Konserwacji i Restauracji Dziel Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie*.
- ⁸ Wyniki badań i mapa miejsc pobranych próbek znajdują się w: J. Polaska, *Opracowanie wyników badań obrazu Matki Bożej Królowej Rodzin... oraz w: taż, Dokumentacja prac konserwatorskich i restauratorskich obrazu z 2018 r.*, dostępna w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Białymstoku. Autorami badań laboratoryjnych są mgr Katarzyna Królikowska-Pataraja i dr inż. Joanna Kurkowska z Zakładu Badań Specjalistycznych i Technik Dokumentacyjnych ASP w Warszawie.
- ⁹ M. Doerner, *Materiały malarские i ich zastosowanie*, Warszawa 2017; P. Rudniewski, *Pigmenty i ich identyfikacje*, Warszawa 1994.
- ¹⁰ Współautorem prac konserwatorskich jest mgr Monika Niećko.
- ¹¹ Serdeczne podziękowanie dla ks. Jana Hołodoka za znakomitą współpracę podczas prac konserwatorskich.

CONSERVATION OF THE PAINTING: *THE BLESSED VIRGIN MARY, QUEEN OF FAMILIES*
FROM THE PARISH CHURCH OF THE BLESSED VIRGIN MARY, QUEEN OF FAMILIES IN BIAŁYSTOK

In 1997 the painting: *The Blessed Virgin Mary, Queen of Families* was presented to the Roman Catholic Parish of the Blessed Virgin Mary, Queen of Families in Białystok by Michalina Struczyńska of the Institute of Art History at the Faculty of Humanities of the Catholic University of Lublin. During the 1960s the painting was discovered in extremely bad condition in a church in an undetermined locality in South East Poland, and its earlier history remains unknown.

The Blessed Virgin Mary, Queen of Families – 153 × 94,7 cm – is modelled on the icon: *Salus Populi Romani* from the Basilica of Santa Maria Maggiore in Rome and was executed in the iconographic style of the original. The titular canvas was consecrated on 15 August 1998 and topped with gilded wooden crowns. The likeness of the Blessed Virgin Mary, Queen of Families was executed in oil on plain-twill linen canvas hand-sewn out of three pieces of fabric. Pertinent studies demonstrate that "the execution of the painting involved the use of vermilion, smalt, lead white, and organic black". It is impossible to unambiguously determine the date or place of its origin. In the past the canvas was subjected to conservation and restoration. Conservation carried out in 2018 involved the removal from the paint stratum of remaining old putties, retouching, and old doubling. The paint stratum was retouched and gilded crowns were reinstalled. The ceremony of the return of the painting to the church took place in the course of Holy Mass celebrated on 31 March 2019 by Rev. Jan Hołodok, the parish priest, and attended by Prof. Małgorzata Dajnowicz, the Podlasie Voivodeship Conservator of Historical Monuments in Białystok.